

vekselvirkning. Hvis årsagssammenhænge skal belyses i al kompleksitet, er det nok kun muligt i »små« detailstudier som dette.

Alt i alt er det en spændende, interessant og ikke mindst velskrevet bog. Fra en dansk synsvinkel ikke mindst fordi man hele tiden kun befinder sig et stenkast eller to fra grænsen. Men også fordi den, som forfatteren håber i sit forord, giver anledning til at tænke over begivenheder i vor egen samtid.

Klaus Petersen

PETER RAMSKOV ANDERSEN: En vågen dansk, kristen ungdom. De danske Ungdomsforeninger under Besættelsen. Odense Universitetsforlag 1993. 189 s., Ill. 200 kr.

Bogen om de danske Ungdomsforeninger er femte og sidste udgivelse i forskningsprojektet om kirken under besættelsen 1940-45. Fem selvstændige monografier er efter danske forhold en ganske betydelig forsknings- og publiceringsindsats, og det må kræve, at initiativtagere og forfattere kan demonstrere områdets relevans og dets perspektiver for dansk samfundsliv i videre perspektiv.

Set isoleret giver bogen om ungdomsforeningerne ikke noget svar på, om projektet i sin helhed har været tilstrækkeligt væsentligt til at begrunde den store indsats med at beskrive kirken under de fem besættelsesår. Det skyldes, at forfatteren har valgt at udvide perioden for sin undersøgelse til et længere spænd af år på begge sider af besættelsen. Det har afgjort været en klog disposition, eftersom vi nu får et temmelig afgrænset socialt miljø skildret bredt og med både vækst- og nedgangsperioder afhængig af de ideologiske og samfundsmæssige vilkår i perioden – og det var måske, hvad flere af de øvrige monografier også burde have gjort for at sikre, at kirken og det religiøse og folkelige liv omkring den blev sat i et perspektiv, der var bredere end de særlige vilkår, som besættelsen gav det kirkelige liv.

De danske ungdomsforeninger organiserede landboudomdommen i specielt Jylland, og særligt de tyndt befolkede dele af Jylland, omkring et grundtvigiansk inspireret kirkeligt og nationalt arbejde. Lederne var skolelærere, præster og andre lokale ideologiske bannerførere og bevægelsen var meget tæt knyttet til højskolen. Peter Ramskov Andersen sørger for, at det snævre miljø kobles til andre relevante bevægelser som fx KFUM, Det unge Grænseværn, Dansk Ungdoms Samvirke m.v., og dermed når vi alligevel ganske langt ud i det danske samfund.

Der leveres en solid gennemgang af organisationshistorien – og dens kvaliteter ufortalt, er det den mindst perspektivrige del af fremstillingen. Gennemgangen af udviklingen i foreningernes værdigrundlag, aktiviteter og deres evne til mobilisering af medlemmer er derimod væsentlige brikker til en beskrivelse af det åndelige miljø i landbosamfundene fra 1920'erne og 30'erne til 1950'erne.

Under besættelsen tilslutter ungdomsforeningerne sig entydigt den nationale samling i besættelsens første år. Betydningen heraf lå i, at medlemmerne dermed blev holdt borte fra en påvirkning fra LS-kredse. Foreningerne så med dyb skepsis på det illegale arbejde, og miljøet søgte at fastholde de unge i en ren »åndelig« indsats.

Undersøgelsen bygger på et universitetsspeciale, som har udnyttet et fyldigt organisationsarkiv. I sin omskrivning af specialet har Peter Ramskov Andersen demonstreret godt håndværk, han undgår bureaukratiske detaljer og holder sig til de større linjer, måske med den undtagelse at diskussionen om ungdomsforeningernes forhold til sabotage og anden aktiv modstand er rigelig detaljeret. Her viser det sig, at undersøgelsen måske kunne have udfoldet sig friere i et projekt om dansk ungdomsliv i det 20. århundrede fremfor i et projekt om kirken under besættelsen.

Palle Roslyng-Jensen

HANS SODE-MADSEN (Red.): »Føreren har befalet!«. Jødeaktionen oktober 1943. Samleren 1993. 246 s., ill. 175 kr.

Aktionen mod de danske jøder i oktober 1943 og jødernes redning gennem flugten til Sverige er en af de få begivenheder i Danmarkshistorien, der påkalder sig international interesse. Interessen er ikke mindst levende i jødiske kredse i USA og i Israel. Også i Danmark er det et emne, der engagerer bredt. Mange elever og studerende ønsker at beskæftige sig med området ud fra de humanitære perspektiver i stoffet. Det er interessant at »sabotørromantikken« ikke engagerer de unge i dag, mens det modsatte er tilfældet for aktioner med et humanitært perspektiv. Paralleller fra oktober 1943 til aktuelle debatter om etniske minoriteter og behandlingen af flygtninge i Danmark og i resten af Europa er dog også særdeles lette at drage. Det giver et behov for ordentlig nutidig litteratur om emnet. Der er i forvejen udgivet en temmelig omfangsrig litteratur om begivenhederne i oktober 1943 både på dansk og engelsk, men den er spredt og uensartet og svarer ikke til de behov, som de primære interessegrupper har for viden om og indsigt i de danske jøders skæbne under besættelsen.

Det er derfor klart, at 50-årsdagen for jødeaktionen i oktober 1943 må give anledning til at danske historikere kommer på banen, og »Føreren har befalet« er hovedbidraget til en nutidig beskrivelse og vurdering af jødeaktionen. Bogen er redigeret af Hans Sode-Madsen med en indledning af Hans Kirchhoff. Af de 6 selvstændige enkeltbidrag er de 5 hentet hos danske historikere, der har beskæftiget sig med aspekter af jødeaktionen i deres forskning. Det sjette er skrevet af forhenværende chefredaktør Herbert Pundik fra Politiken, der har medvirket til at skaffe finansiering til bogen.

Det første bidrag er Therkel Strædes gennemgang af historien bag »Endlösung«. Hvordan ideen opstod, hvordan den organiseredes og udførtes og om forholdet mellem ideologi og politik i den industrielle tilintetgørelse af Europas jøder. Endelig som det vigtigste, udviklingen i historikernes opfattelse af »Endlösung«, specielt i Vesttyskland.

Stræde placerer historikerne i to grupper. Først 50'ernes og 60'ernes »intentionalister«, der så jødeudryddelsen som udtænkt af Hitler og udført efter en langsigtet plan af Gestapo og SS. En bekvem snæver ansvarsplacering og egnet til kollektiv tysk ansvarsforflygtigelse. De vigtigste forfattere fra 1970'erne og 80'erne samler Stræde under betegnelsen »strukturelister« og »funktionister«. Her betones det, at jødeudryddelsen var et resultat af en indsats fra meget brede